

СЕКЦІЯ 1

ПРАВОЗАХИСНИЙ РУХ: ЗАРОДЖЕННЯ, РОЗВИТОК, СУЧАСНИЙ СТАН В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

Сало В. А.

(наук. кер. – доц. Пивоварська К. Б.)

*магістрантка історичного факультету
Полтавського національного педагогічного
університету імені В. Г. Короленка*

ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ ЖІНКИ В УРСР (1945 – 1991 РР.)

На сучасному етапі розвитку демократичної Української держави важливого значення набуває врегулювання правового статусу жінок, головним елементом якого є основні права й обов'язки жінок. Адже вони безпосередньо визначають їх становище у суспільстві, міру юридичної свободи і відповідальності, створюють необхідні умови для всебічного розвитку особистості, задоволення її інтересів та потреб. Такий підхід потребує дослідження витоків законодавчого оформлення статусу жінки в суспільстві.

Метою статті є аналіз правового статусу жінки у повоєнному законодавстві УРСР. Деякі аспекти цієї проблематики розкрито в дослідженнях радянських і сучасних науковців. Серед них Л. Бахматова, З. Березіна, Л. Вітрук, А. Лисенко, О. Коханова та інші.

У радянській державі роль жінки набувала неабиякого значення, адже вона мала брати участь у трудовому житті населення, бути господинею, матір'ю, активною громадською діячкою. Концепція вирішення жіночого питання в СРСР базувалася на тому, що визначним фактором рівноправності жінок у суспільстві та сім'ї була їхня участь у суспільному виробництві. Такий напрям жіночої політики було обґрунтовано необхідністю поєднання ролі матері та трудівниці.

Конституції УРСР 1937 р. і 1978 р., Кодекс законів про працю УРСР від 10 грудня 1971 р., Кодекс про шлюб та сім'ю від 20 червня 1969 р. стали законодавчим закріпленням рівноправ'я жінок і чоловіків республіки.

На початку 1960-х років після варіацій радянського законодавства стосовно сім'ї, у ній реально визначилася фігура матері, функція якої ускладнювалась. Мати відповідала за народження та виховання дітей, за

ПРАВОНАХОДИНИЙ РУХ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

побут сім'ї, несла на собі всю домашню працю та, крім цього, матеріально підтримувала сім'ю своєю заробітною платою.

Варто наголосити на тому, що в цей період законодавчо була затверджена така «професія» як домогосподарка. Президія Верховної Ради СРСР в 1961 р. прийняла указ «Про посилення боротьби з особами, які ухиляються від суспільно корисної праці і ведуть антигромадський паразитичний спосіб життя» [3]. Відповідно до цього указу, люди, котрі не працювали більш як чотири місяці на рік, притягувалися до відповідальності. Не працювати дозволялося лише домогосподаркам, які мають дітей, незаміжніх і бездітних жінок за дармоїдство притягували.

Офіційне надання переваги моделі сім'ї, яка базувалася саме навколо жінки, було закріплено в Конституції УРСР 1978 р., що визначала її роль в суспільстві як «трудівиці, матері, виховательки своїх дітей і домогосподарки» [5].

Кодекс законів про працю УРСР від 10 грудня 1971 р. проголосував, що «жінці в СРСР надано рівні з чоловіком права на працю, оплату праці, відпочинок і соціальне забезпечення» [3, с. 504]. До згаданого Кодексу ввійшла глава «Праця жінок», у якій чітко визначалися умови трудового захисту прав жіноцтва.

Поряд з цим, сімейним законодавством підтверджувалася центральна роль жінки в сім'ї з посиленням на те, що їй «забезпечуються необхідні соціально-побутові умови для поєднання щасливого материнства з усе більш активною і творчою участю у виробничому та суспільно-політичному житті». Щоправда, відпустка у зв'язку з вагітністю була зовсім незначною: лише 56 днів до пологів і 56 після. Очевидно, це робилося для максимального залучення жінки на виробництві. Тільки у 1980-х роках радянські матері здобули право на додаткову відпустку по догляду за дитиною до моменту досягнення нею півтора року. Примітно, що заробітна плата при цьому не зберігалася.

У радянський період дотації на дитину виплачували тільки, починаючи з четвертого малюка, адже середньостатистична сім'я в УРСР мала до трьох дітей. Держава була зацікавлена передусім у робочих кадрах, що вказує на недосконалість державної політики із захисту прав жінок у сфері материнства.

Жінки в УРСР освоювали найскладніші професії, працювали на рівні з чоловіками: займали керівні посади на великих підприємствах, будували складні об'єкти, керували вантажними машинами тощо.

Автор вважає за необхідне виділити особливості участі радянської жінки у парламентській роботі. Це пов'язане з тим, що однією із важливих функцій, які мала виконувати жінка була активна участь у суспільному житті.

Позитивною тенденцією у Верховній Раді УРСР була досить висока питома вага жінок серед депутатів (до 36%). Хоч вона теж не

Матеріали VIII Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції

відповідала питомій вазі жінок у складі населення України, все ж їх представництво і участь у роботі радянського парламенту були досить вагомими. Вони входили до керівних органів Верховної Ради, перебували у складі постійних і тимчасових комісій [2, с. 239].

12 грудня 1937 р. відбулись перші вибори до Верховної Ради СРСР. В Україні у голосуванні за офіційними даними взяло участь 97,8% виборців: про масовість потурбувалися мобілізована громадськість. Серед обраних депутатів 26,6% жінок [2, с. 235].

Цікаве дослідження проведене О. Ночовним, який проаналізував статевий склад комісій ВР УРСР у зазначений період. Унаслідок виборів 1947 р. до Верховної Ради УРСР було обрано 415 депутатів із них: 112 жінок і 303 чоловіки або 27 % і 73 % від загальної кількості обранців.

За підсумками виборів 1951 р. до законодавчого органу УРСР обрали 421 депутата, серед яких жінок – 132 або 31 % від усього депутатського корпусу [7].

Перші післясталінські вибори 1955 р. до Верховної Ради обрали 435 «посланців народу у верховний орган влади республіки» [9, с. 3]. Порівняно з Верховною Радою третього скликання кількість депутатів збільшилась на 14 місць. Як наслідок, із збільшенням кількості депутатів Верховної Ради УРСР, відповідно стало чисельнішим і жіноче представництво – 152 жінки або 35 % від загального складу парламентарів [8, с. 1].

Поштовхом до активнішого залучення жінок у вирішенні питань громадського і політичного життя радянської держави став виступ М. Хрущова на XX з'їзді КПРС у лютому 1956 р. [7]. У своїй доповіді він звернув увагу присутніх делегатів на нерішуче висування жінок на керівні посади у партійних та радянських органах. М. Хрущов наголосив, що обмаль жінок серед секретарів партійних комітетів, голів виконкомів Рад депутатів трудящих, керівників промислових підприємств, колгоспів, МТС і радгоспів [10, с. 89].

Така заява вищого союзного керівництва означала, що жінки могли претендувати на членство у комуністичній партії, та аж ніяк не на участь у її керівних органах. Вони обіймали «допоміжні» керівні посади: очолювали ради, профспілки, комсомольські організації тощо.

За період 1971-1975 рр. (восьме скликання ВР УРСР) гендерне співвідношення суттєво не змінилося: спостерігалася тенденція до збільшення кількості жінок-депутатів.

За підсумками виборів 1980 р. до Верховної Ради УРСР було вперше обрано 650 депутатів, з них до роботи в комісіях було залучено 549 осіб. Жінки становили майже половину з даної кількості – 223 місця, чоловіки – 326. [7].

Сьогодні можемо знайти імена лише трьох жінок, які очолювали постійні комісії у досліджуваній період. Зокрема, у 1959 р. головою Комісії по торгівлі і громадському харчуванню було обрано Іващенко Ольгу Іллі-

ну; з 1971 по 1980 рр. Проценко Діна Йосипівна була головою виконкому Херсонської облради. Секретар Української республіканської ради професійних спілок Сиволоб Віра Іванівна головувала у двох різних комісіях: 1975–1980 рр. – в Комісії законодавчих передбачень і 1980–1985 рр. – в Комісії з питань праці і побуту жінок, охорони материнства і дитинства [7]. До речі, останню уперше було утворено в 1980 р. для забезпечення охорони праці і здоров'я вагітних жінок, державної допомоги у вихованні дітей, то ж до керівництва нею залучали виключно жінок [4]. У 1985 р. головою комісії, що опікувалася питаннями праці жінок, охороною материнства і дитинства було обрано Євтушенко Світлану Сергіївну [1, с. 401].

Історично, найбільша частка жінок у складі Верховної Ради УРСР сягала близько 40% у 1985 р., внаслідок запровадження Комуністичною партією СРСР неофіційної квоти на участь жінок у виборних органах. Унаслідок перших багатопартійних виборів, 1990 р. кількість жінок в парламенті почала зменшуватися.

Отже, жінка у радянському суспільстві посідала особливу роль: вона мала стати героїнею праці, матір'ю, зразковою дружиною, вправною господинею і активним суспільним діячем. Можемо констатувати неоднозначний підхід у союзному законодавстві до таких ролей. З одного боку, спостерігаємо захист жінки-матері, а з іншого – підкреслення важливості трудового стажу жінки-громадянки. Жінки брали активну участь у державній політичній сфері, про що стверджуємо аналізуючи динаміку зміни їх кількості в радянському парламенті.

Література:

1. Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1985. – № 15. – С. 401.
2. Єрмолаєв В. М. Історія вищих представницьких органів влади в Україні [Текст]: Навч. посібник для студентів вузів / В. М. Єрмолаєв. – Харків.: Право, 2007. – 278 с.
3. Збірник законів Української РСР і указів Президії Верховної Ради Української РСР. 1938-1973 [Текст] : у 2-х т. Т. 1. – К. : Політвидав України, 1974. – 745 с.
4. Іванов В. М. / Історія держави і права: Навч. посіб. - К.: МАУП, 2002. – Ч. 2. – 2003. – 224 с.
5. Конституція (Основной Закон) Украинской Советской Социалистической Республики [Текст] : принята на внеочередной седьмой сес. Верховного Совета УССР девятого созыва 20 апр. 1978 г. – К. : Политиздат Украины. – 1978. – 47 с.
6. Конституція (Основний Закон) Української Радянської Соціалістичної Республіки [Текст] : із змінами і доповненнями, прийнятими на 3 і 4 сесіях Верховної Ради УРСР четвертого скликання. – К. : Вид.-во Верховної Ради УРСР. – 1957. – 58 с.
7. Ночовний О. Статевий склад постійних комісій Верховної Ради УРСР (кін. 1940-х – поч. 1980-х рр.) .- [Електронний ресурс]. // HistorlanS – Режим доступу: <http://www.historians.in.ua/index>.
8. Радянська Україна. – 1955. – № 75. – С. 1.
9. Радянська Україна. – 1959. – № 30. – С. 3.
10. X съезд Коммунистической партии Советского Союза (14-25 февраля 1956 г.). Стенографический отчет. – Т.1. – М., 1956. – С. 89.